

УДК 315.6:51

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3910-7329
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-02/129-143

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ ПОНЯТЬ, СИСТЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ, ІНДЕКС ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

У статті розглядаються актуальні проблеми демократизації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО). Дослідження базується на розкритті сутності, структури та змісту поняття «демократизація» стосовно галузі освіти та вищої військової освіти. Представлено інструкцію з використання розробленої методики вимірювання інтегрального показника демократизації освіти та оцінювання слухачами (курсантами) рівнів демократизації освіти у ВВНЗ, ВНП ЗВО, в яких вони навчаються.

Ключові слова: освітня діяльність; освітній процес; громадянська освіта; демократизація військової освіти; субординація; ієрархія; індекс демократизації.

Постановка проблеми. Серед ключових цінностей одне із перших місць у свідомості людства, безумовно, належить демократії. Вона є однією із суперечливіших рис сучасної цивілізації, дає людству широкі можливості для розвитку, але також породжує низку проблем.

Об'єктивно і закономірно, що ефективність втілення на практиці освітніх пріоритетів залежить від всебічності аналізу демократії, її еволюціонування і перспектив. На виконання такого завдання, власне, й спрямоване написання цієї статті.

Проблема демократизації вищої військової освіти постає як одна з пріоритетних і малодосліджених проблем в системі забезпечення і гарантування якості підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Її актуальність обумовлена низкою чинників, а саме:

потребою оперативного реагування системи військової освіти на докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому освітньому середовищі;

необхідністю приведення військової освіти в Україні у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів;

потребою забезпечення якісно нового рівня підготовки здобувачів вищої військової освіти на принципах людиноцентризму, підвищення рівня їх практичної підготовленості до виконання функціональних обов'язків в умовах мирного і воєнного часу;

необхідністю перегляду діючих концептуальних положень у сфері військової освіти, що стримують її подальший розвиток та розроблення нових сучасних концепцій.

недостатнім рівнем впровадження в педагогічну практику основ професіографічного, компетентнісного та кваліметричного підходів щодо вимірювання індексу демократизації та оцінювання її рівнів суб'єктами освітнього процесу;

повільним впровадження в освітній процес сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та методик тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам демократизації освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених-педагогів та психологів В.Андрущенка, С.Гончаренко, О.Жадька, В.Лугового, Л.Маргуліної, В.Рябенка, Є.Поліщук, а щодо вищої військової освіти – наукові праці А.Вітченка, В.Осьодла, Ю.Приходька, С.Салкуцана, В.Свистун, В.Телелима, В.Ягупова та ін., де розглядаються певні проблеми демократизації вищої військової освіти.

Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприяє виробленню наукових підходів до подальшого розвитку демократизації вищої військової освіти та вирішенню проблеми щодо оцінювання процесу демократизації на основі вимірювання її поточного стану, що є метою даного дослідження.

Мета статті – розглянути теоретичні основи вирішення проблеми демократизації вищої військової освіти та розробити методику вимірювання та оцінювання рівня демократизації освітньої діяльності у закладах вищої військової освіти.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; ідеалізація та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України наша країна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, де демократія ґрунтується на визнанні українського народу єдиним джерелом влади та його права брати участь у розв'язанні державних справ в поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод.

Процес утвердження принципів демократії в країні стосується всіх верств населення і всіх сфер суспільного життя, де особливе місце посідає освіта. Сьогодні перед державним управлінням освітою постає питання, яка саме система освіти для цього потрібна і в який спосіб освіта братиме участь у побудові суспільства, заснованого на фундаментальних цінностях прав людини і громадянина, демократії та верховенства права, рівності і взаємній відповідальності, толерантності та свободи.

Виховання справжнього громадянина можливе лише за умови створення демократичного середовища у сім'ї та навчальному закладі, де людина на власному досвіді навчається брати на себе відповідальність та ухвалювати власні рішення, вчиться реагувати на складні суспільні явища та події через призму демократичних процесів у суспільстві. Саме тому система освіти є

одним із найважливіших інструментів демократизації, а навчальний заклад постає як один з основних її суб'єктів.

Вперше звернувся до цієї теми С.Гончаренко у книзі “Український педагогічний словник” і дав таке визначення: “Демократизація освіти – принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою (участь батьків, громадськості, церкви), співробітництво учитель-учень, викладач - студент у навчально-виховному процесі” [2, с. 85]. Продовжуючи цю думку автор наголошує на тому, що поняття “демократизація освіти” часто тлумачиться спрощено, “...зводиться в основному до виборності керівників навчальних закладів, до створення рад освітніх установ і регіональних рад з народної освіти. Між тим проблеми демократизації освіти значно глибші і складніші. Вони охоплюють усі без винятку сторони життя навчальних закладів. Це тривалий і болючий процес перетворень з метою нормалізації відносин між суспільством, державою і навчальними закладами, між керівництвом усіх рангів і педагогами, між педагогами і учнями та студентами, між самими учнями та студентами” [3, с.167].

При цьому, в якості одного з пріоритетів має розглядатися такий аспект як обов'язковість і необхідність взаємозв'язку процесів демократизації освіти із відповідним правовим забезпеченням. Як вказує В.Андрущенко у “Роздумах про освіту” ідеологія законотворчості освітянської галузі формується як відлуння трьох головних відносно автономних соціокультурних потоків:

1) об'єктивно-історично обумовленого потоку українського державотворення;

2) загальноцивілізаційного повороту людства до демократії, ринкових відносин і фундаментальних цінностей;

3) традиційної української національної культури і національної педагогіки [1, с. 138].

Тому ці “три духовні потоки, синтезовані в єдине ціле, створюють унікальне ідеологічне підґрунтя для формування нормативно-правового поля освіти як демократичної, інтегрованої в європейський і світовий освітній простір, відкритої і толерантної системи” [1, с. 140]. Демократизація нормативно-правового поля освіти є найпершою передумовою для ефективного впровадження демократії на всіх рівнях: на рівні управління національною системою освіти; на рівні управління окремим навчальним закладом; на рівні провадження освітнього процесу. “У цьому зв'язку, – пише В.Андрущенко, – мають бути переосмислені норми, які регулюють не тільки вибір типу чи виду навчального закладу, змісту навчальних дисциплін чи курсів, але й характер самого навчально-виховного процесу, особливо його практичної складової” [1, с. 142].

Демократизація освіти спрямована на реалізацію демократичних принципів у всіх аспектах життя. До основних принципів демократизації освіти слід віднести такі: принцип людиноцентризму; рівних можливостей; співробітництва; різноманітності; відкритості; самоорганізації; громадсько-державного управління, де своєрідну серцевину становить принцип людиноцентризму. На особливу увагу в системі демократизації заслуговує також громадсько-державне управління освітою, що має забезпечити участь кожного, хто навчається чи навчає, забезпечує чи організовує, підтримує заклад освіти у виконанні його основної функції, в управлінні цим закладом. Йдеться про включення в дію механізмів, які дозволяють керівникові робити те, що передбачено законом, а громадськості – контролювати його діяльність, все більш активно включаючи механізми самоуправління та самоорганізації.

На думку деяких інших авторів сутність, цілі та засоби демократичної освіти та освіти громадянської настільки близькі, що ці поняття можуть вживатися як взаємозамінні. Так, Є.М. Рябенко у своїй роботі “Демократизація вищої освіти в дискурсі формування соціальної держави в Україні” [13] відзначає, що складовою освітнього процесу в сучасних демократичних країнах є громадянська освіта. Демократія може бути стійкою, а демократичні зміни – успішними лише за умови, якщо громадяни мають необхідні для громадянської участі знання, уміння і бажання їх застосовувати на практиці. Саме ці знання, уміння й установки визначають структуру громадянської компетентності, яку повинна формувати громадянська освіта [13, с. 6-7].

О.Поліщук характеризує громадянську освіту як систему навчально-виховних заходів, спрямованих на формування громадянськості як інтегративної якості особистості, котра усвідомлює свої права й обов’язки щодо суспільства і держави; прилучення молоді до демократичної системи цінностей; формування індивідуального досвіду активних і відповідальних дій у демократичному суспільстві [12, с. 67].

О.Жадько під громадянськістю розуміє розвиненість соціальної свідомості й індивідуальної гідності, спроможність людини усвідомлювати власні інтереси і захищати їх зі знанням справи та з урахуванням інтересів усього суспільства. Громадянськість є наслідком тривалого виховного, формуючого впливу громадянської соціалізації особистості. Вона виступає як реальна можливість втілення в життя сукупності соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтеграції в культурні й соціальні структури суспільства [4, с. 43].

Якщо відштовхуватися в цьому питанні від розуміння, характерного для розвинутих демократичних країн, то громадянська освіта є комплексним напрямом навчально-виховної роботи, що поєднує в собі насамперед елементи політичної, правової й етичної освіти. Досить подивитися будь-яку програму civic education США, Канади, Франції та інших держав, щоб переконатися в правоті сказаного.

Стосовно структури демократизації освіти, то до ключових її структурних складових, як зазначає Л.Маргуліна у своїй фундаментальній роботі

“Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність” [9], варто віднести демократизацію управління освітою і демократизацію освітньої діяльності. З іншого боку, на думку авторки, це – демократизація управління освітньою галуззю і демократизація управління окремим навчальним закладом, демократизація змісту освіти і посилення демократичності її структури і форм.

На рівні управління освітньою галуззю ключові чинники демократизації виражені в таких твердженнях:

вплив загальноосвітніх тенденцій глобалізації на національну систему освіти;

вплив демократизації українського суспільства на систему освіти;

визнання прав усіх етнічних спільнот на збереження і розвиток своєї самобутності і культури в сучасній освіті;

деполітизованість сучасної освіти;

університетська автономія (надання університетам більшої незалежності з боку держави у вирішенні питань);

вплив приєднання української системи вищої освіти до Болонського процесу на процес демократизації освіти [9, с. 398].

На рівні управління окремим навчальним закладом до ключових чинників демократизації віднесено такі:

вплив дисциплін за вибором студентів на процес демократизації освіти;

вплив можливості обирати індивідуальний графік відвідування занять на процес демократизації освіти;

вплив інноваційних методик проведення занять на процес демократизації освіти;

планування роботи закладами освіти, вирішення питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності;

доцільність введення більшої кількості годин консультацій, індивідуальної роботи викладача зі студентами як альтернативного варіанту традиційним колективним формам навчання [9, с. 399].

Виходячи з викладеного, доцільно звернутися до тлумачення відповідних понять, визначених у Законі України “Про вищу освіту” [5], а саме:

автономія – право суб’єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом;

академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом;

індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої

програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів;

освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей;

освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Отже, демократизація освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти – структуру навчальних закладів, управління, зміст і процес навчання, кадрову політику, сферу контролю тощо. Вся освітня система має відповідати духу, потребам і цілям демократичного суспільства, бути зорієнтованою на формування активної, автономної, незалежної, уповноваженої, не патерналістської особистості, яка почувається і сприймається суспільством як самостійна цінність, а її інтереси визнаються пріоритетними.

У даному контексті дещо складнішою виглядає проблема демократизації військової освіти. Адже збройні сили будь-якої країни світу є організацією з жорстко регламентованою системою управління, як у мирний, так й у воєнний час, або в особливий період. Всі військовослужбовці усіх військових частин, закладів і установ незалежно від будь-яких умов мають чітко та строго визначені у відповідних законодавчих документах (статутах, настановах) посадові обов'язки і найменування посад. У цих документах точно визначено – кому підпорядковується і якою мірою дана посадова особа, і хто й якою мірою підпорядкований йому, якими правами наділений той чи інший начальник по відношенню до підлеглих. Тобто, йдеться про субординацію.

Субординація (франц. *subordinatio*, лат. *sub* – під і *ordino* — призначаю, керую) – система службової підлеглості молодшого старшим, що ґрунтується на правилах службової дисципліни [14, с.651]. Стосовно військової справи під субординацією слід розуміти систему управлінських відносин, побудованих за принципом ієрархії, що передбачає підпорядкування керівників та підрозділів нижчого рівня управління керівникам та підрозділам вищого рівня з дотриманням відповідних правил взаємодії.

По відношенню до загальновідомого тлумачення поняття “ієрархія” у “Новітньому філософському словнику” воно дається дещо в іншій інтерпретації, а саме: “Ієрархія (грець. *hieros* – священний, *arche* – влада) – принцип структурної організації багаторівневих систем, що полягає в упорядкуванні взаємодій між рівнями буття за законом від вищого до нижчого (інволюція) та, навпаки, від нижчого до вищого (еволюція). Будь-який рівень n може бути розглянутий як керуючий по відношенню до рівня $(n - 1)$ і керований з боку рівня $(n + 1)$ ” [11, с.257]. Таке тлумачення цілком відповідає особливостям процесу демократизації у сфері військової освіти.

Зважаючи на наведені у статті визначення таких понять як: “демократизація”, “демократизація освіти”, “громадянська освіта”, “субординація”, “ієрархія” та спираючись на результати проведеного нами аналізу прав суб’єктів освітньої діяльності, визначених у статутах провідних закладів вищої військової освіти, дамо авторське визначення поняття “демократизація військової освіти”.

На нашу думку – це процес удосконалення військової освіти, що базується на реалізації органічно взаємопов’язаних демократичних і субординаційних принципів її функціонування і передбачає унормування демократичних відносин між суспільством, державою, збройними силами і військовими навчальними закладами, між керівним складом усіх рівнів і викладацьким складом, між викладачами і здобувачами військової освіти в ході освітньої діяльності на засадах “суб’єкт-суб’єктних” відносин, а також відносин між самими здобувачами, де здобувачі виступають як замовники знань з усіма притаманними їм індивідуальними особливостями і як суб’єкти, наділені відповідними правами, що визначені у Статутах закладів військової освіти.

Таким чином, у першій частині статті ми заклали певне теоретичне підґрунтя стосовно основних понять та їх взаємозв’язків щодо демократизації освіти. Для реалізації мети статті потрібно дати відповіді на низку інших питань, пов’язаних із прикладними аспектами застосування представлених загальнотеоретичних підходів у педагогічній теорії та практиці щодо демократизації військової освіти а саме:

1. На основі яких принципів слід розробляти критерії та показники демократизації освіти?;
2. Чи коректно розглядати права суб’єктів освітньої діяльності в якості основних показників демократизації військової освіти?;
3. Який інструментарій потрібно розробити для достатньо об’єктивного вимірювання та оцінювання рівня демократизації військової освіти?;
4. Чи реально розробити такий інструментарій, на основі використання якого можливо обґрунтовано та ефективно впливати на удосконалення процесу демократизації військової освіти, не входячи у протиріччя із принципами військової субординації, тощо?.

На першому етапі вирішення проблеми демократизації введемо певні обмеження та припущення, зокрема:

у подальшому розглядатиметься виключно процес демократизації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО), а не військової освіти взагалі;

в якості інтегрального статистичного показника пропонується ввести в обіг поняття “індекс демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО” як такий, що характеризує поточний стан процесу демократизації, та запропонувати методику його вимірювання;

в якості суб’єктів пропонується задіяти здобувачів вищої військової освіти як респондентів щодо оцінювання ними рівня демократизації освітньої

діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО з використанням відповідно розробленого стандартизованого опитувальника.

Узагальнений аналіз результатів подібного опитування дає змогу виявити основні причини відхилення поточного стану демократизації освітньої діяльності від його бажаного стану та отримати необхідні дані для розроблення відповідної програми розвитку демократизації у ВВНЗ, ВНП ЗВО. Підґрунтям для проведення зазначеного аналізу є представлена у статті Методика оцінювання здобувачами вищої військової освіти рівня демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО.

Методика оцінювання здобувачами вищої військової освіти рівня демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО

Методику розроблено на принципах педагогічної кваліметрії щодо вимірювання індексу демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО за результатами заповнення здобувачами вищої військової освіти наданого ним стандартизованого опитувальника. Кваліметрія – наука про кількісну оцінку показників якості об’єктів, ефективності процесів: від “квалі” – якість та “метрія” – вимірювання, де важливу роль відіграють експертні методи, у тому числі – для визначення коефіцієнтів вагомості розроблених і систематизованих показників) [16, 6 - 8, 10].

О П И Т У В А Л Ь Н И К №

Шановні здобувачі вищої військової освіти! Просимо Вас оцінити рівень демократизації освітньої діяльності у вищому військовому навчальному закладі чи військово-навчальному підрозділі закладу вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО), де Ви проходитье навчання, на основі заповнення представленої таблиці 1 відповідно до наведених нижче рекомендацій.

Таблиця 1

№ з/п	Показники демократизації освітньої діяльності (Ваші статутні права щодо впливу на демократизацію освітньої діяльності у ВВНЗ, ВНП ЗВО, де Ви проходитье навчання)	Індекси демократизації за рівнями					
		ДВ	В	С	Н	Кр	Бо
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Брати участь в обговоренні та вирішенні питань з удосконалення освітнього процесу (зміст освітніх програм, форми і методи навчання тощо) та науково-технічної діяльності						

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
2.	Обирати навчальні дисципліни у межах, передбачених відповідною освітньою (освітньо-науковою) програмою та робочим навчальним планом						
3.	Брати участь у формуванні індивідуального навчального плану						
4.	Відвідувати додатково за узгодженням з командуванням будь-яких видів занять, що проводяться у ВВНЗ, ВНП ЗВО і сприяють успішному оволодінню спеціальністю						
5.	Брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні, у встановленому законодавством України порядку						
6.	Обирати теми атестаційних робіт або пропонувати свої з обґрунтуванням доцільності їх розроблення						
7.	Самостійно організовувати свою роботу в час, визначений для цього розпорядком дня і розкладом занять						
8.	Брати участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представляти власні (або підготовлені у співавторстві) роботи для публікації у фахових виданнях						
9.	Брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться за кордоном, у встановленому законодавством України порядку						
10.	Одержувати інформаційні, нормативні та інші матеріали, що стосуються діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО, крім інформації, для якої встановлено окремий вид доступу						
11.	Брати участь в оцінюванні викладачів за результатами проведення ними навчальних занять із заповненням наданого стандартизованого опитувальника – “Викладач очима слухача (курсанта)”						
12.	Брати участь у визначенні щорічного рейтингу викладачів, які проводили навчальні заняття, надавали консультаційну допомогу з навчальної та наукової діяльності						
13.	Оскаржувати дії органів управління ВВНЗ, ВНП ЗВО та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників та отримувати аргументовані відповіді						
14.	Домагатися об’єктивності (неупередженості) оцінювання власних досягнень та досягнень колег за результатами навчальної та наукової діяльності						
15.	Брати участь у роботі військово-наукового товариства, творчих гуртків, спортивних секцій, інших організацій, визначених Статутом ВВНЗ, ВНП ЗВО						
16.	Спонукаати до дискусії в ході проведення навчальних занять.						
17.	Обирати і бути обраними до органів управління факультету, інституту, ВВНЗ, ВНП ЗВО						
18.	Обирати і бути обраними делегатами загальних зборів особового складу ВВНЗ, ВНП ЗВО						

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
19.	Отримувати моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи в навчанні, науковій та науково-технічній діяльності, громадській роботі, спортивних досягнень тощо						
20.	Інше (вписати та оцінити) _____						

Рекомендації щодо заповнення Таблиці 1:

уважно прочитайте весь зміст наведеної таблиці;

впишіть, за необхідністю, додаткові, важливі на Вашу думку показники демократизації, у передбачені для цього рядки Таблиці;

попередньо зорієнтуйтеся щодо рівнів демократизації, які відповідають Вашому уявленню щодо реалізації Ваших статутних прав, враховуючи таке:

1. **Рівень демократизації – дуже високий (ДВ)** – мої права практично не обмежуються;

2. **Рівень демократизації – високий (В)** – мої права обмежуються іноді;

3. **Рівень демократизації – середній (С)** – мої права обмежуються часто;

4. **Рівень демократизації – низький (Н)** – мої права обмежуються дуже часто;

5. **Рівень демократизації – критичний (Кр)** – мої права обмежуються постійно;

6. **Без оцінки (Бо)** – я утруднююсь оцінити цей показник;

по кожному з пронумерованих показників освітньої діяльності, поставте позначку “+” в одному із стовпчиків (3-8), який відповідає Вашому уявленню про рівень демократизації.

За результатами заповнення опитувальника вимірюється інтегральний індекс демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО відповідно до наведеної далі Інструкції.

Інструкція з вимірювання індексу демократизації освітньої діяльності за результатами опитування здобувачів вищої військової освіти ВВНЗ, ВНП ЗВО, де вони проходять навчання

Інтегральний індекс демократизації освітньої діяльності $I_{ДЕМ \Sigma}$ визначається як середнє значення індексів демократизації $I_{ДЕМ i}$ за усіма i -ми показниками, наведеними у стовпчиках 3-8 Таблиці 1.

$$I_{ДЕМ \Sigma} = \frac{\sum_{i=1}^K I_{ДЕМ i}}{K}, \quad \% \quad (1)$$

де: $I_{ДЕМ i}$ – індекс демократизації за окремим i -м показником;

K – загальна кількість показників демократизації.

При цьому: $I_{ДЕМ \Sigma} = \Sigma(I_{ДВi}, I_{Vi}, I_{Ci}, I_{Ni}, I_{Крi}), \quad \% \quad (2)$

де: $(I_{ДВ_i}, I_{В_i}, I_{С_i}, I_{Н_i}, I_{Кр_i})$ – часткові індекси демократизації за з i -ми показниками, які за результатами опитування досягли відповідно: дуже високого (ДВ); високого (В); середнього (С); низького (Н) або критичного (Кр) рівнів демократизації. Кількісні показники кожного із зазначених часткових індексів демократизації визначаються за відповідними формулами: (3) – (7), де:

$$I_{ДВ_i} = \frac{n_{ДВ_i}}{N} \cdot W_{ДВ}, \quad \% \quad (3)$$

де: $n_{ДВ_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає дуже високому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{ДВ}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для дуже високого рівня демократизації – (100%).

$$I_{В_i} = \frac{n_{В_i}}{N} \cdot W_{В}, \quad \% \quad (4)$$

де: $n_{В_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає високому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{В}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для високого рівня демократизації – (75%).

$$I_{С_i} = \frac{n_{С_i}}{N} \cdot W_{С}, \quad \% \quad (5)$$

де: $n_{С_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає середньому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{С}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для середнього рівня демократизації – (50%).

$$I_{Н_i} = \frac{n_{Н_i}}{N} \cdot W_{Н}, \quad \% \quad (6)$$

де: $n_{Н_i}$ – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає низькому рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

$W_{Н}$ – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для низького рівня демократизації – (25%).

$$I_{Кр_i} = \frac{n_{Кр_i}}{N} \cdot W_{Кр}, \quad \% \quad (7)$$

де: n_{Kp_i} – кількість серед опитаних здобувачів вищої військової освіти, які визначили, що прояв i -го показника відповідає критичному рівню демократизації;

N – загальна кількість опитаних;

W_{Kp} – ненормований коефіцієнт вагомості (%), який визначено експертами для критичного рівня демократизації – (5%).

Алгоритм обрахування інтегрального індексу демократизації за результатами опитування 20 здобувачів вищої військової освіти за 4-ма показниками демократизації представлений у Таблиці 2.

Таблиця 2

№№ показників	Рівні демократизації (ДВ; В; С; Н; КР) та відповідні коефіцієнти вагомості (W, %)											Індекс демократизації за i -м показником $I_{ДЕМ_i}$ %
	ДВ		В		С		Н		Кр		Бо*	
	$W_{ДВ} = 100\%$		$W_B = 75\%$		$W_C = 50\%$		$W_H = 20\%$		$W_{Kp} = 5\%$			
	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	Частк. індекс	Відповіли	
n осіб	$(I_{ДВ_i})$ %	n осіб	$(I_{В_i})$ %	n осіб	$(I_{С_i})$ %	n осіб	$(I_{Н_i})$ %	n осіб	$(I_{Кр_i})$ %	n осіб		
1.	2	10,0	2	3,75	8	7,5	6	3,0	2	0,5	0	24,75
2.	8	40,0	6	22,5	5	12,5	0	0,00	0	0,00	1	75,0
3.	0	0,00	0	0,00	4	10,0	4	4,0	10	2,5	2	16,5
4.	4	20,0	12	45,0	2	5,0	2	2,0	0	0,00	0	72,0
...												
К												
Інтегральний індекс демократизації $I_{ДЕМ_{\Sigma}} = (24,75+75,0+16,5+72,0): 4 = 47,06\%$												

* “Бо” – (без оцінки) введено з метою виявлення % респондентів, які з різних причин не змогли оцінити окремі показники прояву демократизації, що може вплинути на удосконалення розробленої Методики.

Висновки. У статті розглянуто актуальні проблеми демократизації освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти. Представлене авторське визначення поняття “демократизація вищої військової освіти” на основі проведення дефінітивного аналізу понять “демократизація”, “демократизація освіти”, “демократизація освітньої діяльності”, “індекс демократизації освітньої діяльності”, “субординація і демократизація освіти”, “громадянська освіта”. Визначено показники демократизації освітньої діяльності за результатами аналізу статутів п’яти провідних ВВНЗ, ВНП ЗВО.

Центральне місце у даному дослідженні посідає методика вимірювання індексу демократизації вищої військової освіти, що розроблена з використанням основ педагогічної кваліметрії, а також методика оцінювання

здобувачами вищої військової освіти рівня демократизації освітньої діяльності у ВВНЗ, ВНП ЗВО, в яких вони проходять навчання.

Використання розроблених автором методик у педагогічній практиці військових вишів сприятиме подальшому удосконаленню процесів демократизації освітньої діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. - К.: Либідь, 1997. - 376 с.
3. Гончаренко С.У. Демократизація освіти / Енциклопедія освіти. АПН України; гол. ред.В.Г. Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - С.167-168.
4. Жадько О.А. Роль громадянської освіти як вимога сучасності / О.А. Жадько // Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. Вип.22/Харк. нац. пед. ун-т ім.Г.С. Сковороди [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ttmniv/2008_22/09.html
5. Закон України “Про вищу освіту” від 01.07.2014р. №1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
6. Зельницький А.М. Педагогічні основи комплексних кількісних оцінок у навчально-виховному процесі ВВНЗ Збройних Сил України. – К.: МОУ, 1993. – 71 с.
7. Зельницький А.М. Компетентнісна модель випускника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / Зельницький А.М., Удовенко П.І., Серветник Р.М. // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 3 (11). – С. 21–26.
8. Зельницький А.М., Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
9. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність [Текст] / Л.В. Маргуліна // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред.В.М. Вашкевич. - К., 2011. - Вип.43. - С.397-404.
10. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук.-метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Толока.: ХНУПС, 2017, – с 120.
11. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн. Изд. В.М. Скакун, 1988. – 896 с.
12. Поліщук О.С. Історичні аспекти розвитку громадянськості особистості / О.С. Поліщук // Педагогічний пошук: науково - методичний вісник. - 2009. - №4. - С.65-67.
13. Рябенко Є.М. Демократизація вищої освіти в дискурсі формування соціальної держави в Україні / Є.М. Рябенко // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. - К.: ВІР УАН, 2010. - Вип.35. С.148-155. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/F2_doc.pdf
14. Сучасний словник іншомовних слів / Уклад. О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
15. Щудло С.А. Механізми забезпечення якості освіти в контексті демократизації освітнього простору // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Зб. наук. пр. – Харків: Видавничий відділ ХДУ, 2005. –569 с.
16. Ціба В.Т. Основи теорії кваліметрії: Навчальний посібник – К.: ІЗМН, 1997.– 160 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko V.P. Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, intervui: 2-he vyd., dopov. – K.: Znannia Ukrainy, 2008. – 819 s.
2. Honcharenko S. Ukrainskyi pedahohichni slovnyk / S. Honcharenko. - K.: Lybid, 1997. - 376 s.
3. Honcharenko S.U. Demokratyzatsiia osvity / Entsyklopediia osvity. APN Ukrainy; hol. red.V.H. Kremen. - K.: Yurinkom Inter, 2008. - S.167-168.
4. Zhadko O.A. Rol hromadianskoi osvity yak vymoha suchasnosti / O.A. Zhadko // Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia: zb. nauk. pr. Vyp.22/Khark. nats. ped. un-t im.H.S. Skovorody [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znphnpu_ttmniv/2008_22/09.html
5. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 01.07.2014r. №1556-VII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>.
6. Zelnytskyi A.M. Pedahohichni osnovy kompleksnykh kilkisnykh otsinok u navchalno-vykhovnomu protsesi VVNZ Zbroinykh Syl Ukrainy. – K.: MOU, 1993. – 71 s.
7. Zelnytskyi A.M. Kompetentnisna model vypusnyka VVNZ – skladova systemy pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv / Zelnytskyi A.M., Udovenko P.I., Servetnyk R.M. // Visnyk Natsionalnoi akademii oborony Ukrainy. – 2009. – № 3 (11). – S. 21–26.
8. Zelnytskyi A.M., Kontseptualni zasady harantuvannia yakosti pidhotovky maibutnikh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii ped. nauky. – Ch., 2017. – № 6. – S. 71–83.
9. Marhulina L.V. Demokratyzatsiia osvity: ukrainskyi istorychni dosvid i suchasnist [Tekst] / L.V. Marhulina // Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. pr. / Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova, UAN; holov. red.V.M. Vashkevych. - K., 2011. - Vyp.43. - S.397-404.
10. Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy: nauk.-metod posib. /A.M. Zelnytskyi, O.A. Zabolotnyi, Yu.I. Prykhodko ta in.; za zah. red. I.V. Toloka.: KhNUPS, 2017, – s 120.
11. Noveishyi fylosofskyi slovar / Sost. A.A. Hrysanov. – Mn. : Yzd. V.M. Skakun, 1988. – 896 s.
12. Polishchuk O.S. Istorychni aspekty rozvytku hromadianskosti osobystosti / O.S. Polishchuk // Pedahohichni poshuk: naukovy - metodychni visnyk. - 2009. - №4. - S.65-67.
13. Riabenko Ye.M. Demokratyzatsiia vyshchoi osvity v dyskursi formuvannia sotsialnoi derzhavy v Ukraini / Ye.M. Riabenko // Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. prats. - K.: VIR UAN, 2010. - Vyp.35. C.148-155. [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_35/Gileya35/F2_doc.pdf
14. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv / Uklad. O. I. Skopenko, T. V. Tsybaliuk. – K.: Dovira, 2006. – 789s – (Slovanyky Ukrainy)
15. Shchudlo S.A. Mekhanizmy zabezpechennia yakosti osvity v konteksti demokratyzatsii osvitnoho prostoru // Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiolohichnoho analizu suchasnoho suspilstva. Zb. nauk. pr. – Kharkiv: Vydavnychi viddil KhDU, 2005. – 569 s.
16. Tsyba V.T. Osnovy teorii kvalimetrii: Navchalnyi posibnyk – K.: IZMN, 1997. – 160 s.

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Демократизация образовательной деятельности высших военно-учебных заведений: содержание понятий, система взаимосвязей, индекс демократизации

В статье исследуются актуальные проблемы демократизации образовательной деятельности высших военно-учебных заведений и военных учебных подразделений высших

учебных заведений (далее – ВВУЗ). Исследование базируется на раскрытии сущности, структуры и содержания понятия “демократизация”, применительно к сфере образования и высшего военного образования. Рассматриваются особенности использования в образовательном процессе ВВУЗов разработанной методики измерения интегрального индекса демократизации образования и оценивания слушателями (курсантами) демократизации образовательной деятельности высших военно-учебных заведений, в которых они обучаются.

Ключевые слова: образовательная деятельность; демократизация военного образования; субординация; иерархия; индекс демократизации.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,

PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Democratization of educational activities of higher military education institutions: contents, system of interconnections, democratization index

Introduction. The article deals with the actual problems of educational activities democratization of higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions. The study is based on the disclosure of the essence, structure and content of the concept "democratization" in relation to education and higher military education. The instruction on the use of the measurement of the integrated indicator developed technique of education democratization and estimation of education democratization levels in the higher military educational institutions by students (cadets) are presented in the study.

Purpose. The purpose of the article is to consider the theoretical basis for solving the problem of democratization of higher military education and to develop methods for measuring and assessing the level of educational activities democratization in higher military education institutions.

Methods. The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization; idealization and abstraction.

Results. Methods for measuring the index of democratization of higher military education and assessing the level of educational activities democratization of military education institutions are presented in the article.

Originality. The standardized questionnaire was developed in order to assess the levels of democratization of education by students (cadets) of higher military educational institutions.

Conclusion. The use of the developed techniques of measuring and evaluating the democratization of military education in the pedagogical practice of higher military school will contribute to its further improvement.

Key words: educational activity; educational process; civic education; democratization of military education; subordination; hierarchy; democratization index.